# VNS 10/2021 vp

Eduskunnan ulkoasiainvaliokunta 4.2.2022

Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko (VNS 10/2021 vp)

Asiantuntijalausunto

Uan. Rauno Merisaari, ulkoministeriö

Valtioneuvosto antoi ihmisoikeuspoliittisen selonteon eduskunnalle 9.12.2021 perustuen pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelman toimintasuunnitelmaan. Selonteko on merkittävin Suomen kansainvälistä ihmisoikeuspolitiikkaa ohjaava asiakirja. Se täsmentää hallitusohjelmaan kirjatun ihmisoikeusperustaisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan käsitteen sisältöä ja toimeenpanotapoja.

Selonteossa käsitellään rinnakkain ja toisiaan täydentäen toimintaa kansainvälisellä, EU- sekä kansainvälisellä tasolla. Sen teemojen ja tavoitteiden toimeenpano on usean eri ministeriön toimivastuulla. Selonteko on kiinteässä yhteydessä syksyllä 2021 hyväksyttyyn valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaan ja yhdessä nämä ohjaavat valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaa. Selonteko on laadittu siten, että sen ohjausvaikutus voi olla useampivuotinen.

Selonteko on poliittinen linjaus, ei tyhjentävä kuvaus ihmisoikeustilanteesta tai -toiminnasta Suomessa tai muissa valtioissa. Rajauksilla ja priorisoinnilla pyritään tarttumaan keskeisiin ihmisoikeushaasteisiin ja ohjaamaan resursseja mahdollisimman tehokkaasti. Maakohtaisissa arvoissa tukeudumme EU:n tekemiin maa-arvioihin.

Selonteko tuo esiin keskeisiä kansallisia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä, joita kansainväliset ja eurooppalaiset ihmisoikeussopimusten valvontaelimet sekä asiantuntijat ovat nostaneet toistuvasti esiin. Tällaisia kysymyksiä ovat muun muassa naisiin kohdistuva väkivalta sekä lähisudenväkivalta, saamelaisten asema alkuperäiskansana sekä itsemääräämisoikeutta kunnioittava lainsäädäntö sukupuolen vahvistamisesta.

Perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä, varsinkin kansallisella tasolla, käsitellään useassa valtioneuvoston selonteossa ja ohjelmassa. Ihmisoikeuspoliittinen selonteko kuvaa laajemmin kansainvälistä toimintaympäristöä ja toimintaa sekä nivoo yhteen perus- ja ihmisoikeustoimintaa kansallisella, EU- ja kansainvälisellä tasolla.

Aiempia selontekoja perusteellisemmin käsitellään perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista osana kestävää kehitystä, ilmastomuutoksen hillintää, luontokadon pysäyttämistä sekä digitalisaatiota ja lisääntyvää informaationkulkua erityisesti sähköisissä tietoverkoissa. Näiden teemojen merkitys on lisääntynyt merkittävästi sekä kansainvälisessä että suomalaisessa ihmisoikeuskeskustelussa. Suomi suhtautuu rakentavasti kansainvälisen toiminnan ja ihmisoikeusnormiston kehittämiseen näillä alueilla siten että sopimusten tuomaa ihmisoikeussuojaa ei heikennetä, yhdenvertaisuutta vahvistetaan sekä yhdenvertaiset osallistumisoikeudet turvataan.

Aiemmin annettujen selontekojen tavoin Suomen painotuksena ovat yhdenvertaisuuden, sukupuolten tasa-arvon sekä osallistumisoikeuksien vahvistaminen. Naisten oikeuksien edistäminen on ulkopolitiikan kaikki sektorit läpikäyvä ja näkyvä osa Suomen ihmisoikeusperustaista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa.

Suomen ulkopolitiikassa edistetään edelleen erityisesti alkuperäiskansojen, vammaisten henkilöiden sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ja eurooppalaisessa toiminnassa näiden ohella romanien oikeuksia. Näiden osalta Suomella on tarjottavanaan erityistä kansallista osaamista ja asiantuntemusta. Vammaisten henkilöiden, alkuperäiskansojen sekä romanien osalta Suomi lukeutuu merkittävimpiin kansainvälisen toiminnan taloudellisen tuen antajiin ja näkyvimpiin valtioihin poliittisessa keskustelussa. Toiminta naisten sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien puolesta on tärkeää tilanteessa, joissa useat valtiot sekä ei-valtiolliset toimijat kyseenalaistavat näiden väestöryhmien ja niihin kuuluvien henkilöiden oikeuksia sekä näin ollen ihmisoikeuksien kuulumista kaikille (ihmisoikeuksien universaalisuusperiaate).

Selonteko korostaa laajemminkin ihmisoikeuksien yleismaailmallisuuden (universaalisuuden) puolustamista ja vahvistamista. Se on olennainen osa kansainvälistä sääntöperusteista järjestelmää, joka vahvistaa sekä kansainvälistä että yhteiskuntien sisäistä vakautta. Ihmisoikeussopimusjärjestelmä on pysynyt vakaana, mutta sen sitovuutta ja toimeenpanovelvoitteita kyseenalaistetaan aiempaa laajemmin ja järjestelmällisemmin. Suomi tukee sekä poliittisesti että taloudellisesti YK:n sekä Euroopan neuvoston ihmisoikeuselinten ja –toimijoiden edellytyksiä valvoa ja edistää ihmisoikeuksien toteutumista.

Kansalais- ja poliittisten oikeuksien (KP-oikeudet) rinnalla on tärkeää panna täytäntöön taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin oikeuksiin (TSS-oikeudet) sisältyviä oikeudellisia velvoitteita. Tähän nojaa myös suomalainen perusoikeusjärjestelmä. Selonteko korostaa aiempaa selvemmin KP- ja TSS-oikeuksien keskinäistä täydentävyyttä; aiemmin TSS-oikeuksien oikeudellisen velvoittavuuden edistäminen oli nostettu yhdeksi Suomen prioriteeteista.

Selonteko korostaa perus- ja ihmisoikeuksien, oikeusvaltioperiaatteen sekä demokratia keskinäistä yhteyttä; yhteys on hyvin ilmeinen myös maissa, joiden demokratiakehitys on jo pitkään ollut heikkenevä. Oikeusvaltiokysymyksiä käsitellään aiempia selontekoja laajemmin, erityisesti Suomen toimintaa oikeusvaltioperiaatteen toteutumiseksi EU:n jäsenvaltioissa. Valtioneuvoston demokratiapolitiikan linjauksia valmistellaan erikseen oikeusministeriön johdolla.

Ihmisoikeuspolitiikan toimintaympäristö on poliittisesti entistä jakaantuneempi. Kiina, Venäjä sekä useat alueellisesti vaikutusvaltaiset maat pyrkivät rajaamaan ihmisoikeuksien kansainvälistä velvoittavuutta kansallisessa toimeenpanossa. Yhdysvallat on tehnyt paluun YK:n ihmisoikeusneuvostoon; nyt kaikki YK:n turvallisuusneuvoston viisi pysyvää jäsenmaata ovat myös YK:n ihmisoikeusneuvoston jäseninä. Suomi toimii Euroopan unionin yhtenäisyyden ja toimintakyvyn vahvistamiseksi ja puolustaa ihmisoikeusvelvoitteiden täytäntöönpanoa kaikissa valtioissa sekä tämän tehokasta kansainvälistä valvontaa.

Demokratian rapautuessa kymmenissä valtioissa myös tarve puuttua kansallisiin ihmisoikeustilanteisiin on lisääntynyt. Ihmisoikeusloukkauksiin tulee puuttua ensisijaisesti YK:n sekä alueellisten järjestön puitteissa sekä yhdessä muiden EU:n jäsenvaltioiden kanssa. Euroopan unioni on edelleen ensisijainen Suomen ihmisoikeuspolitiikan viiteryhmä ja toimintakanava. Tarvittaessa Suomi on valmis toimimaan myös muissa samanmielisissä, ihmisoikeuksia ja demokratiaa puolustavissa yhteistyöryhmissä. Pohjoismaisella yhteistyöllä on merkitystä muun muassa sukupuolten tasa-arvon edistämisessä.

Ihmisoikeuspuolustajien toiminnalla on entistä suurempi merkitys ihmisoikeusloukkausten paljastamisessa sekä ihmisoikeuksien puolustamisessa niin kansallisesti kuin kansainvälisesti.

Ulkoministeriö uudistaa toimintaohjeensa ihmisoikeuspuolustajien toiminnan suojelemisesta ja tukemisesta. Yritysten ihmisoikeusvelvoitteiden osalta painotetaan erityisen huolellisuuden periaatteen vahvistamista.

Ministeriöiden välinen valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkosto sekä erityisesti kansainvälisen toiminnan osalta Kansainvälisten ihmisoikeusasioiden neuvottelukunta seuraavat selonteon toimeenpanoa. Selonteon teemoista ja Suomen toiminnasta käydään säännöllistä keskustelua kansalaisjärjestöjen, Ihmisoikeuskeskuksen (kansallisen ihmisoikeusinstituution) sekä laillisuusvalvojien kanssa. Ihmisoikeuskysymysten painoarvon lisääntyessä kansainvälisesti on Suomen ihmisoikeuspolitiikan toimeenpanoon sekä toiminnan seurantaan syytä varata riittävät henkilöresurssit.

Selonteon ydinkohdista valmistetaan selkokielinen versio.